

**Archeologie
van het
Nabije Oosten**

2014 – 2015

Prof. Joachim Bertschneider

1. Inleiding.....	3
1.1 Geografisch kader.....	3
1.1.1 Geografie.....	3
1.1.2 Terminologie.....	3
1.1.3 Het landschap.....	3
1.1.4 Water	4
1.1.5 Wijzigingen in de zeespiegel.....	7
1.1.6 Klimaat en milieu.....	8
1.1.7 Ruïneheuvels.....	9
1.2 Chronologisch kader.....	11
1.3 Bronnenmateriaal.....	13
1.4 Opgravingsgeschiedenis van Mesopotamië.....	15
1.4.1 De eerste ontdekkingsreizigers.....	15
1.4.2 Onderzoek in de 19e eeuw.....	15
1.4.3 Archeologie wordt een wetenschap.....	16
1.4.4 Na de Tweede Wereldoorlog.....	17
1.4.5 Politieke omwentelingen en archeologie in Mesopotamië.....	18
1.4.6 De archeologie van het Nabije Oosten aan het begin van het millennium.....	18

1. Inleiding

1.1 Geografisch kader

1.1.1 Geografie

Voor-Azië omvat als kernland Irak en Syrië (ten oosten van de Eufraat) (Mesopotamië), Israël, Libanon, Jordanië en Syrië ten westen van de Eufraat (de Levant of Syro-Palestina), en dan meer aan de periferie gelegen: Turkije (Anatolië of Klein-Azië), Iran, Afghanistan en het Arabische schiereiland. Het kernland samen met de randgebieden omvat het gebied tussen de Zwarte Zee in het noorden en de Golf van Aden in het zuiden, de Middellandse Zee in het westen tot de Hindikush in het oosten. De oost-west afmeting komt overeen met de USA van de Stille Oceaan tot de Atlantische Oceaan. Het landschap in het Nabije Oosten was en is zeer divers; van de moerassen van zuidelijk Irak via de basalt woestijn van Jordanië en Syrië tot de besneeuwde bergen van Iran. Elk landschap heeft een andere vegetatie en legt verschillende methoden van levensonderhoud op aan de bewoners. Eén van de enige gedeelde geografische eigenschappen in de regio is meteen ook de belangrijkste: het ontbreken van neerslag in de zomermaanden.

1.1.2 Terminologie

Etymologisch gezien betekent Mesopotamië (van de Griekse woorden ‘tussen’ en ‘stroom’) het Tweestromenland, waarmee men verwijst naar het land tussen de rivieren Tigris en Eufraat (het oosten van Syrië en het noorden van Irak). De namen Tigris en Eufraat zijn inheems, en veel ouder. Tigris is de vergrieksing van de Akkadische (=Semitische) naam *Idiglat*, dat zelf al een semitisering is van de oorspronkelijke Sumerische naam *idigna* - id-uguna, 'de sprankelende rivier'. Eufraat staat voor het Akkadische *purattu*, Sumerisch bur-a-nun: 'de plengvaas van vorstelijk water'.

Vandaag wordt de term Mesopotamië in een bredere betekenis gebruikt als een aanduiding voor het gehele Tweestromenland. Het gedeelte ten zuiden van Bagdad wordt ook Babylonië genoemd (eveneens overgenomen uit de Griekse taal) – naar de stad Babylon die lange tijd de belangrijkste stad van de streek was – en het noordelijke deel Assyrië, eveneens verwijzend naar een belangrijke stad, nl. Assur. Babylonië kan op zijn beurt nog eens opgedeeld worden in het zuidelijke Sumer en het noordelijke Akkad, oorspronkelijke Akkadische termen uit het derde millennium v. Chr. die de gehele Mesopotamische geschiedenis in gebruik bleven (meestal als aanduiding “Sumer en Akkad” voor het gehele rijk).

1.1.3 Het landschap

Als gevolg van geologische processen en de effecten van water, wind en ijs, is het landschap van het Nabije Oosten zeer gevarieerd. In het noorden – in Turkije en Iran – stijgen plateaus begrensd door bergketens

ongeveer 2.000 meter boven de zeespiegel. In Turkije lopen de twee belangrijkste bergketens van oost naar west, de Pontus in de buurt van de Zwarte Zee en het Taurus-gebergte in de buurt van de Middellandse Zee. Tussen deze twee ketens bevindt zich het Turkse plateau, dat meer dan 500 meter boven de zeespiegel ligt. In Oost-Turkije reiken deze bergen tot aan de twee belangrijkste bergketens van Iran: de Elburz in het noorden, langs de zuidelijke oever van de Kaspische Zee, en het Zagros-gebergte, die van het noordwesten naar het zuidoosten loopt en de Mesopotamische laaglanden van het Iraans plateau scheidt. Deze bergen bereiken een hoogte van ongeveer 4.000 meter en de hoogste toppen – die in feite uitgestorven vulkanen zijn – zijn zelfs nog hoger: Mount Ararat (5.125 m - waar vandaag Turkije, Iran en de Rusland samenkomen), Mount Savalan (4.810 m), Kuh-i Taftan (4.040 m - op de grens met Pakistan) en de hoogste Mount Demavand (5.605 m - in de Elburz bergen in Noord-Iran). In het centrum van het Iraanse plateau bevinden zich twee uitgestrekte onherbergzame woestijnen, de Dasht-i Kavir en de Dasht-i Lut.

Ten zuiden van de bergregio's van Turkije en Iran, waar de steile bergketens plaats maken voor de vlakke van Mesopotamië, is het landschap minder ruw. Vanaf de Golf in het zuidoosten stijgt het land slechts 400 m over een afstand van 1200 km naar het Taurus gebergte in het noordwesten. Het zuidelijke deel van de Mesopotamische vlakke is bijna volledig vlak en wordt gevormd door slib meegevoerd door de Eufraat, de Tigris en de andere rivieren vanuit de bergen. Het noordelijke deel van Mesopotamië bestaat uit glooiende vlaktes.

Langs de mediterrane kust van Syrië, Libanon en Palestina bevinden zich nog bergketens. De hoogste toppen zijn in Libanon (tot 3000 m boven de zeespiegel). Ook hier is de topografie gevarieerd, met een hooggelegen zone gesplitst door de noord-zuid breuk die nu de Jordaan Vallei, de Dode Zee (ongeveer 300 m onder zeeniveau) en de vallei van de Wadi Araba vormt.

Nog meer bergen lopen parallel aan de Rode Zee op het Arabisch schiereiland. De Hejaz-keten aan het noordelijke uiteinde van de Rode Zee is meer dan 2.000 m hoog, terwijl de Asir bergen in Jemen aan de zuidkant van de Rode Zee tot 3.500 m stijgen. Vanaf daar helt het land geleidelijk naar beneden om zo de Mesopotamische vlaktes en de Golf kust te bereiken. De monding van de Golf, echter, wordt gekenmerkt door de hoge bergen van Oman, die meer dan 3000 m hoog zijn.

1.1.4 Water

Er zijn drie bronnen van water: de zee, het regime der rivieren, en de regen. Elk van deze drie soorten water heeft zijn eigen functie en betekenis gehad voor de Mesopotamische cultuur.

De zee, in casu de Perzische Golf, reikte in de oudheid veel verder landinwaarts in noordwestelijke richting. De kustlijn liep ongeveer van de stad Ur aan de Eufraat tot boven de plek waar nu Tigris en Eufraat samenvloeien in de Chatt el-Arab. De 'kustlijn' is trouwens een relatief begrip: het zuiden, in de teksten meestal het Zeeland genoemd, bestaat feitelijk uit een uitgestrekt moerasgebied, waar water nauwelijks van

land te onderscheiden is. De zee zelf biedt de gelegenheid tot contacten met andere landen en regio's; via de Perzische Golf met het Arabische schiereiland (het eiland Bahrayn en de tegenoverliggende Arabische kust) en de zuidkust van Iran en Voor-Indië en via de Middellandse Zee met de hele Oost-Mediterraanse wereld (Egypte, Cyprus, ...).

De neerslaghoeveelheid is zeer uiteenlopend voor de verschillende gebieden in Voor-Azië. Door het grote oppervlakte van Voor-Azië zijn er drie klimaatzones te onderscheiden. Het grootste gebied valt onder de warmgematigde subtropische zone. Slechts een klein randgebied in het noorden alsook het centrale gebied van het Anatolische hoogland behoren tot het steppe klimaat. In het zuiden reikt het Arabische schiereiland nog net tot in de tropische zone.

De neerslag valt hoofdzakelijk in het winterseizoen, enkel het zuidelijkste punt van het Arabische schiereiland en de kustgebieden aan de Zwarte en Kaspische Zee ontvangen ook zomerregen. De jaarlijkse neerslag ligt tussen minder dan 100 ml in de centrale woestijngebieden, 200 tot 400 ml in de stepperegio's en uitzonderlijk hoger dan 1000 ml op de aan regen blootgestelde bergflanken.

In het zuiden van Mesopotamië is de regen dus vrijwel afwezig. Wanneer er regen is neemt die de vorm aan van verwoestende en plots opstekende stormen, die dagen kunnen duren. In het noorden, of Assyrië, met name waar de eerste heuvelrijen beginnen, is er wel sprake van een vrijwel regelmatig seizoensgebonden regenregime. Die eerste heuvelrijen vormen trouwens een halve cirkel van het zuidoosten over het noorden tot het westen, waar zij de 'vruchtbare maansikkel' van Syrië en Palestina vormen.

De rivieren zijn echter de belangrijkste bron van water. De Eufraat en de Tigris ontspringen beiden in het gebergte van Anatolië. Nadat ze ter hoogte van Bagdad naar elkaar toevloeien, verwijderen ze zich opnieuw van elkaar. Ten slotte verenigen ze zich 64 km stroomopwaarts in Basra en vormen ze samen de Chatt el-Arab, een moerassige met riet-begroeide regio, waarna ze uitmonden in de Perzische Golf. Zij zijn van essentieel belang voor de leefbaarheid van het land, net zoals de Nijl dat is in Egypte. Zoals Egypte het geschenk van de Nijl wordt genoemd, kan men Mesopotamië als geschenk van Tigris en Eufraat bestempelen. Er zijn grote overeenkomsten, maar ook grote verschillen met het Nijlregime. De overeenkomsten zijn voornamelijk dat de rivieren het land gemaakt hebben (de laagvlakte bestaat uit aangeslibde grond meegebracht door de rivieren), en dat zij door overstromingen het land dan ook nog vruchtbaar maken. De verschillen zijn hoofdzakelijk deze: tegenover het zeer voorspelbare regime van de Nijl, waar men de kalender met volstrekte zekerheid op kon afstemmen, zijn de overstromingen van Tigris en Eufraat veel minder betrouwbaar. Zij gaan gepaard met veel meer geweld, en kunnen zeker niet op regelmatige basis voorspeld worden. Dit komt omdat er meerdere rivieren samen komen: niet alleen de Tigris in het oosten en de Eufraat in het westen, maar ook hun vele bijrivieren. De Tigris telt van zuid naar noord achtereenvolgens de Diyala, de kleine Zab en de grote Zab; de Eufraat heeft alleen de Habur als belangrijke bijrivier. Maar beide hoofdrijen verschillen zelf ook nog in regime: de Tigris is snel en woest, o.a. door zijn vele bijrivieren; de Eufraat is trager en breder. En terwijl in Egypte de overstromingen van de

Nijl in augustus/september gebeurden op een moment dat er geen gewassen groeiden en het vruchtbare slib er kon bezinken alvorens er werd geplant, bereikten Eufraat en Tigris hun hoogste waterstand in het voorjaar na het afsmelten van de sneeuw in de Anatolische bergen. Dit was meestal vlak vóór de oogst en een overstroming deed met andere woorden meer kwaad dan goed. De oogst moest dus beschermd worden tegen het geweld van het water.

Bij een overstroming werden sedimenten naast de rivierbedding neergelegd en na verloop van tijd ontstonden zogenaamde “levees” boven de vlakke en ging ook de rivier zelf boven de vlakke stromen. Zodoende was het een koud kunstje om irrigatiekanalen aan te leggen door deze “levees” te doorbreken. De Eufraat maakte een lange omweg door de Syrische woestijn alvorens in Mesopotamië te arriveren. Het niveauverschil was vrij laag, de rivier had dan ook de neiging te meanderen en stroomde vrij traag. De Tigris daarentegen was een snelstromende rivier die in rechte lijn richting Perzische golf stroomde. Het watervolume groeide door de toevoer van verschillende bijrivieren enorm aan en de rivier sneed zich diep in het landschap in. Dit maakte dat de Tigris minder geschikt was voor landbouw en dat de meeste Babylonische steden aan de Eufraat en kanalen rond de Eufraat gelegen waren. De Eufraat vertakte in Babylonië in verschillende armen en het uitgebreide kanalen netwerk maakte dat in de historische periode een groot deel van Babylonië geschikt was voor landbouwdoeleinden.

Er is nog een ander belangrijk verschil met het Nijlregime: waar de Nijl als het ware gekanaliseerd wordt door de bergwanden die hem links en rechts insluiten, en die soms bijna de oever zelf raken, slingeren Tigris en Eufraat zich door een uitermate vlakke streek, die zij in feite zelf geschapen hebben. Dit brengt met zich mee dat er in het zuiden voortdurend land 'aangemaakt' wordt, maar ook dat de rivieren hun bedding steeds weer verleggen. Zij zijn levensnoodzakelijk; maar zij zijn ook levensbedreigend. Het uiterst minieme verval, maar ook de onbetrouwbaarheid van het verloop, heeft als effect gehad dat er niet zoals in Egypte een keten van culturele centra op regelmatige afstand aan de boord van de rivier ontstaat, maar er eerder sprake is van eilanden van cultuur te midden van moerassen, en meer in het noorden woeste streken die door overstromingen en over-irrigatie al vlug verzilten en vervolgens verzanden.

Egypte en Mesopotamië zijn dus grotendeels 'geschenken' van hun rivieren: zij zijn gemaakt door de rivier. Maar het wordt niet vaak opgemerkt dat ook de beide culturen in zekere zin geschonken worden door de rivieren: het optimaal gebruik van de mogelijkheden die de regelmatige overstroming van de Nijl biedt, evenals het in bedwang houden en reguleren van de moeilijk te beheersen Tigris en Eufraat hebben reeds zeer vroeg een strakke en grootschalige organisatie noodzakelijk gemaakt. Deze organisatie kon alleen maar gedragen worden door een maatschappelijke ordening die met een minimum aan geleding een maximum aan efficiënte samenwerking mogelijk maakt; en het ligt voor de hand dat een dergelijke organisatievorm de kaders en de omvang van onmiddellijke familie en zelfs 'stam' moet doorbreken en overstijgen.

Dit rivierensysteem, aangevuld met de door mensenhanden toegevoegde aftappings- en verbindingskanalen is een der belangrijkste infrastructuren van het land, en dit zowel op kleine als op grote schaal. Zonder bevoeiing is geen landbouw mogelijk.

Tegen het midden van het eerste millennium v. Chr. veranderde de situatie grondig door het aanleggen van het “koningskanaal”, een verbinding tussen Eufraat en Tigris op de plaats waar de afstand tussen beide rivieren het kleinst was. Dit was belangrijk voor de internationale handel vanuit de Perzische Golf en India omdat de Tigris schepen met een grotere diepgang toeliet en deze via het koningskanaal de Eufraat konden bereiken om zo hun goederen naar het Westen te brengen (naast de leveranciers van irrigatiewater waren de rivieren en kanalen cruciaal als transportweg). Het spreekt voor zich dat deze verandering ingrijpende gevolgen had voor de landbouw. Via het koningskanaal stroomde veel water uit de Eufraat naar de Tigris en verloor de Eufraat in Babylonië aan belang omdat er minder irrigatiewater beschikbaar was. Dit wil niet zeggen dat er geen water meer was in de Eufraat (soms was er in het voorjaar zelfs nog veel te veel en werd een gedeelte van het water in moerassen afgeleid om overstromingen in Babylon te voorkomen), maar wel dat het op de momenten dat er veel nodig was onvoldoende water beschikbaar was om een dergelijke intensieve irrigatielandbouw toe te laten. De Babylonische steden verloren dan ook geleidelijk aan belang in de Seleucidische periode en het aantal nederzettingen in de buurt van de Tigris nam explosief toe. Een intensief irrigatienetwerk rond de Tigris is bekend voor de Sassanidische periode (223-642 n. Chr.). De intensieve irrigatie heeft op langere termijn ook een nefast gevolg gehad voor het landbouwareaal in Mesopotamië. Omdat de sedimenten door Eufraat en Tigris afgezet ook een geringe hoeveelheid zout bevatten, is de geïrrigeerde landbouwoppervlakte na verloop van tijd zo erg gesaliniseerd dat het onmogelijk werd om er gewassen te doen groeien. De enige mogelijkheid om deze gebieden opnieuw bruikbaar te maken, was het zout weg te spoelen door langdurige drainage of anderzijds een lange periode van braak waardoor het waterniveau daalde en ook het zout uit de bovenste lagen verdween. Er werd in Mesopotamië vooral gerst (voor brood en bier) verbouwd omdat dit gewas beter bestand was tegen de vrij zoute bodem.

Regenlandbouw (“dry farming”) is enkel mogelijk in gebieden waar jaarlijks minimum 200 mm neerslag valt, voor Mesopotamië betekent dit concreet de Jezireh en de Taurus- en Zagrosgebergtes. In de Haburdriehoek, genoemd naar de bijrivier van de Eufraat die uit drie naar elkaar toevloeiende rivieren bestaat, was zo regenlandbouw mogelijk en bestond ook de mogelijkheid tot irrigatie.

1.1.5 Wijzigingen in de zeespiegel

Het reliëf heeft zich gevormd gedurende honderdduizenden jaren, maar een belangrijke verandering deed zich voor aan het einde van de laatste ijstijd. Tijdens de ijstijd bedekten enorme ijsvelden de poolgebieden, ijsvelden die ook een deel van de oceanen besloegen en daarom lag de zeespiegel meer dan 100 meter lager. Ongeveer 16.000 jaar geleden, begon de zeespiegel te stijgen. De meeste zeeën rondom het Nabije Oosten hellen stijl naar beneden, zodat de veranderingen in de kustlijn niet erg groot waren. Maar de Golf echter is zeer ondiep en dus verlegde de kustlijn zich daar een stuk meer landinwaarts (de Golf kwam dus een stuk

noordelijker). De zeespiegel steeg snel – soms meer dan 1 meter in een eeuw – om zo haar huidige niveau te bereiken in ongeveer 4000 v. Chr. Sindsdien is de zeespiegel nog maar met ca. 1 à 2 meter gestegen. Eén van de gevolgen van de snelle zeespiegelstijging is dat het bewijs van vroege bewoning in de Golf-regio en in zuidelijk Mesopotamië begraven ligt onder dikke sedimenten. Daarom is het noodzakelijk om voor de vroege periodes te kijken naar gebieden waar het landschap minder is veranderd en waar de nederzettingen dus bereikbaar wel nog zijn.

1.1.6 Klimaat en milieu

De bronnen van bewijsmateriaal voor het klimaat van de oudheid zijn uitgebreid en gevarieerd. Zo zijn bijvoorbeeld de relatieve verhoudingen van de twee isotopen voor zuurstof O^{16} aan O^{18} in de zee een indicatie van de hoeveelheid water in de ijskappen en dus van de mondiale temperaturen. En dikke sedimentaire afzettingen onthullen verhoogde rivierstroming, die het resultaat kunnen zijn van meer regenval. Eén van de meest nuttige technieken is de identificatie van de stuifmeelkorrels van bloeiende planten bewaard in de sedimenten van oude meren. Vanuit deze gegevens is het mogelijk om een reconstructie te maken van de vegetatie uit de oudheid. Hoewel er verschillende interpretaties zijn van deze resultaten was het toch mogelijk een algemeen beeld te op te stellen.

Omdat de ijskappen zich terug trokken en de zeespiegel steeg, steeg ook de temperatuur: bijna 10° Celsius tussen 12.000 en 8000 v. Chr. Tijdens de ijstijd had de noordelijke bergzone grotendeels steppe vegetatie en een koud, droog klimaat. Daarna, op het moment dat het klimaat warmer en vochtiger werd, groeiden er dichtbegroeide bossen, zodat ongeveer 6000 jaar geleden eiken en andere bomen de hellingen van het Zagros en Taurus gebergte bedekten, zoals dat vandaag de dag ook nog het geval is. Ook meer zuidelijk moesten de droge en koude condities van de ijstijd zwichten voor een warmer en vochtiger klimaat, dat zorgde voor de groei van meer bomen. Maar, rond 11.000 v. Chr. verminderde de neerslag en grote gebieden veranderden opnieuw in steppe of woestijn.

Gedurende de laatste 10.000 jaar zijn het klimaat en de vegetatie in het Nabije Oosten grotendeels vergelijkbaar met de huidige condities. Het gebied kan ingedeeld worden in vier kenmerkende zones. De bergzone – waar loof- en naaldbossen groeiden met een mix van eik, pijnboom, ceder en jeneverbstruiken – had koude natte winters en droge zomers. In de heuvelachtige zone, langs de mediterrane kust en de uitlopers van het Taurus- en Zagrosgebergte, waren de winters mild en vochtig en de zomers warm en droog. De vegetatie bestond uit een vrij open mediterraan bos met eiken, pijnbomen en terebinthus bomen, en planten waaronder de wilde variëteiten van de eerste gedomesticeerde granen zoals gerst en tarwe. Steppezones langs de oostelijke en zuidelijke grens van de berguitlopers en op de Iraanse en Turkse plateaus ondergingen milde droge winters en hete droge zomers en bestonden uit een open, bijna boomloos grasland. Tenslotte was er nog de woestijnzone in het binnenland van het Arabische schiereiland en Iran; deze regio's hadden milde droge winters en hete droge zomers en er groeide vrijwel niets.

De aanwezigheid van permanente watervoorraden in bepaalde (beperkte) gebieden creëerde uitermate gunstig leefomgevingen, en waren dus belangrijk voor de mensen in de oudheid. De zee en rivieroeveren, de rivier valleien, door bronnen gevoede oasen en de moerassen hadden een rijke fauna en flora.

Er leefden ook veel landdieren in het Voor-Azië. Kuddes gazelles, damherten, wilde ezels en wilde runderen zwierven over de steppe. Herten, wilde schapen en wilde geiten leefden in de bergen terwijl wilde zwijnen gedijden in vochtigere condities. Deze dieren vormden de prooi voor jakhalzen, wolven, beren, lynxen, hyena's, cheeta's, luipaarden, tijgers en leeuwen. Kleinere zoogdieren bestonden uit vossen, hazen, wilde katten, egels en verschillende soorten knaagdieren. Twee verrassende afwezigen waren de kameel en het paard, die verdwenen waren gedurende de ijstijd en niet opnieuw opdoken tot het derde millennium v. Chr. De amfibieën en reptielen zoals schildpadden, slangen, hagedissen en kikkers, waren rijkelijk aanwezig, terwijl de rivieren, meren en zeeën voorzagen in vele variëteiten vis en schaaldieren. Er was een rijkdom aan vogels in de regio, met inbegrip van talrijke migrerende soorten, aangezien de Middellandse Zeekust en de oevers van de Golf op de belangrijkste migratieroutes vanuit Rusland naar Afrika lagen. Onder de grotere vogels vormden de struisvogels, buizerds, patrijzen, eenden en ganzen een geschikte voedselbron.

1.1.7 Ruïneheuvels

Als bouw materiaal werden (en worden) in het Nabije Oosten voornamelijk kleitichels gebruikt, met de hand of in een mal gevormd uit een mengsel van klei, water en fijngehakt stro en in de zon gedroogd. Steen en hout waren, zeker in de steppes van Mesopotamië en het aangrenzende Syrië, betrekkelijk zeldzame grondstoffen, die uit verre streken gehaald moesten worden en die veelal slechts gebruikt werden voor funderingen en dakbedekkingen. Klei daarentegen is in onuitputtelijke hoeveelheden aanwezig, kan eenvoudig verwerkt worden en heeft uitstekende thermische eigenschappen (huizen van kleitichels zijn relatief koel in de zomer en warm in de winter). Muren van klei zijn uiteraard gevoelig voor weer en wind, en vereisen jaarlijks onderhoud. Indien voldoende onderhouden, kunnen gebouwen van kleitichels makkelijk enige tientallen jaren in gebruik blijven. In een archeologische context is de conservatie van dergelijke architectuur afhankelijk van diverse natuurlijke en culturele factoren. In sommige gevallen zijn de bewaarde resten zeer gering, in andere omstandigheden staan de muren nog metershoog.

Karakteristiek voor het Nabije Oosten zijn de talrijke tells, dominant aanwezig in het veelal vlakke landschap. Een tell (Arabisch voor ruïneheuvel; soms ook wel khirbet, tepe of, in Turkije, höyük genoemd) is een door mensenhanden gevormde heuvel en bestaat, eenvoudig gesteld, uit een aantal op elkaar volgende bouw-, verwoestings- of erosielagen, die een steeds hogere en aan de basis steeds omvangrijkere heuvel deden ontstaan. Het aanzien van een tell onderging voortdurend aanpassingen, naargelang de wensen en eisen van de bewoners. Een voortdurende bouw, herbouw of afbraak van huizen en andere structuren vond plaats, delen van een tell werden afgegraven of met aarde aangevuld, sommige kwartieren van de nederzetting werden eenvoudigweg opgegeven of juist intensiever gebruikt, enz. Werd een nederzetting, of

een deel daarvan, eenmaal verlaten, dan vond een snelle ineenstorting en afdekking van de bestaande structuren plaats als gevolg van verwerking door water, wind en de activiteiten van plant en dier.

Afhankelijk van de aard en de omvang van de oorspronkelijke nederzetting kunnen tells uiteraard sterk in omvang van elkaar verschillen. Sommige zijn maar 20 à 30 meter in doorsnede en nauwelijks zichtbaar in het landschap, andere daarentegen hebben een diameter van enige kilometers en rijzen meer dan 50 m uit de vlakte omhoog. Ook de duur van de bewoning kon nogal verschillen: kleine tells hebben soms slechts één of twee bouwlagen en werden hooguit enige tientallen jaren bewoond, terwijl andere heuvels tientallen bouwlagen bevatten en gedurende duizenden jaren voortdurend in gebruik waren.

1.2 Chronologisch kader

Om orde te scheppen in de lange geschiedenis van Voor-Azië en een overzichtelijk historisch kader te creëren werd deze onderverdeeld in verschillende tijdvakken op basis van de archeologische vondsten (voor de vroegste periodes en daarom ook vertaald in de benamingen met de eerste of voornaamste vindplaatsen) en de politieke gebeurtenissen (voor de historische periodes wanneer we beter geïnformeerd zijn over deze zaken). De volgende indeling zal in de cursus in grote lijnen gevolgd worden (alle data zijn bij benadering):

12.000-10.000 v. Chr.		Natuf periode	
10.000-7000 v. Chr.		Pre-ceramisch Neolithicum	
7000-6400 v. Chr.		Pre-Hassuna	
6400-5800 v. Chr.		Hassuna	
6000-5300 v. Chr.		Samarra	
5800-5300 v. Chr.		Halaf	
5300-4000 v. Chr.		Ubaid	
4000-3100 v. Chr.		Uruk	
3100-2900 v. Chr.		Jemdet Nasr	
2900-2350 v. Chr.		Vroeg Dynastisch	
2350-2100 v. Chr.		Oud-Akkadisch/Sargonidisch	
2100-1800 v. Chr.		UR III	
2000-1800 v. Chr.		Isin-Larsa	
1800-1600 v. Chr.	Oud-Babylonisch	2000-1800 v. Chr.	Oud-Assyrisch
1595-1155 v. Chr.	Midden-Babylonisch/Kassitisch	1400-1050 v. Chr.	Midden-Assyrisch
626-539 v. Chr.	Neo-Babylonisch	883-610 v. Chr.	Neo-Assyrisch
539-330 v. Chr.		Perzisch/Achaemenidisch	
330-305 v. Chr.		Alexander de Grote en diadochen	
305-141 v. Chr.		Seleukidisch	
141 v. Chr.-224 n. Chr.		Parthisch/Arsakidisch	

Tot de tweede helft van het tweede millennium v. Chr. moeten de hier vooropgestelde data als approximatief worden beschouwd. Nadien zijn de opgenomen dateringen veel nauwkeuriger en vrijwel zeker correct. Dit verschil hangt samen met de bronnen die ter beschikking zijn en de manier waarop in de verschillende periodes teksten gedateerd werden. In de Seleukidische periode werd met een “era”, de zogenaamde Seleukidische era gedateerd. De era is een eenvoudig dateringsstelsel dat vanaf een bepaald vertrekpunt altijd verder telt ongeacht de politieke gebeurtenissen en troonswissels en dat nu nog altijd bijna overal ter wereld gebruikt wordt. Terwijl vandaag de geboorte van Christus als vertrekpunt geldt, werd in de Seleukidische era de terugkeer van Seleucus I, de stichter van de dynastie, naar Babylon (311 v. Chr.) als uitgangspunt gebruikt. Voordien werd in Babylonië sinds de dertiende eeuw v. Chr. gedateerd volgens de

regeringsjaren van de verschillende koningen. Om hiervan een volledige chronologie te kunnen opstellen heeft men een lijst van alle koningen nodig en bovendien ook het aantal jaren dat elke koning geregeerd heeft. Gelukkig is dit door de Babyloniërs zelf genoteerd en zijn er verschillende koningslijsten bewaard gebleven. Mede op basis van andere bronnen (vooral economische teksten) is het mogelijk geweest een chronologie van de Babylonische koningen op te stellen voor het eerste millennium v. Chr.

Voor de vroegere periodes ligt het veel moeilijker. Toen werd elk jaar genoemd naar een belangrijke gebeurtenis van die tijd. Dit maakt dat men niet alleen een koningslijst nodig heeft, maar bovendien een overzicht met de verschillende benamingen voor alle regeringsjaren van elke koning. Er zijn weliswaar koningslijsten en er zijn al (gedeeltelijke) overzichten van jaarnamen opgesteld, maar hieruit resulteerde nog geen volledig overzicht dat aansluit op de latere periodes. In het verleden werd vaak beroep gedaan op een astronomische tekst uit het eerste millennium v. Chr. waarin waarnemingen uit het achtste jaar van koning Ammisaduqa (Oud-Babylonische periode) werden genoteerd. Aangezien de planeet Venus elke 64 jaar dezelfde bewegingen maakt, kon met deze informatie de regering van deze koning op 64 jaar na nauwkeurig berekend worden. Op basis van andere gegevens konden de jaren 1710, 1646 en 1582 als mogelijkheden voor het eerste jaar van koning Ammisaduqa worden weerhouden. De chronologieën op basis van deze data werden lange, midden- en korte chronologie genoemd. Aangezien de gegevens in de astronomische tekst onvoldoende bewaard zijn en ook de authenticiteit van de tekst in twijfel is getrokken, wordt er meer en meer getwijfeld aan deze theorie. Bij wijze van compromis wordt in de meeste standaardwerken de middenchronologie aangewend ofschoon er recentelijk verschillende stemmen ten voordele van de korte chronologie zijn opgegaan.

De Assyriërs dateerden op een heel andere manier: elk jaar werd genoemd naar de persoon die dat jaar de functie van *limmu* vervulde. Er zijn lijsten met deze *limmu*'s bewaard, maar ook hier vertoont onze documentatie grote lacunes.

Voor het derde millennium v. Chr. hebben we als geschreven bronnen voornamelijk de zogenaamde "Sumerische koningslijst", waarin alle dynastieën die in Mesopotamië heersten genoteerd zijn. Niet alle namen en regeringsjaren zijn bewaard gebleven en van sommige koningen is een onwaarschijnlijke regeringsduur (meer dan 100 jaar) genoteerd. Alles wordt bovendien als een lineaire opeenvolging gezien terwijl sommige van deze dynastieën gelijktijdig op verschillende plaatsen actief waren. Dit maakt een eenvormige chronologie van de gebeurtenissen in het derde millennium v. Chr. geen eenvoudige zaak. In de terminologie van de moderne chronologische indeling is nog een element van deze "Sumerische koningslijst" bewaard gebleven: Ur III is zo genoemd omdat het de derde dynastie uit Ur is die in de "Sumerische koningslijst" vermeld is.

1.3 Bronnenmateriaal

Naast de archeologische vondsten is onze historische kennis in de eerste plaats gebaseerd op geschreven historische bronnen. Voor Mesopotamië betekent dit kleitabletten beschreven met spijkerschrift. De oudste taal die zeker in spijkerschrift werd geschreven is het Sumerisch (agglutinatieve en ergatieve taal, niet verwant met ander gekende talen) en later het Akkadisch (een Semitische taal met de dialecten Babylonisch en Assyrisch). In de Oud-Babylonische periode was het Sumerisch als spreektaal waarschijnlijk al uitgestorven, maar werd het nog wel als schrijftaal en in religieuze context gebruikt. Uit Syrië (Ebla, Mari en Tell Beydar) zijn nog vroeg-Semitische talen bekend die in het derde millennium v. Chr. met spijkerschrift werden genoteerd. In de Syrische havenstad (en koninkrijk) Ugarit werd in de tweede helft van het tweede millennium v. Chr. een West-Semitisch dialect gesproken dat met apart alfabetisch spijkerschriftsysteem werd genoteerd. In Klein-Azië werden in het tweede millennium v. Chr. nog verschillende andere niet-Semitische talen door middel van het spijkerschrift geschreven (het Indo-europese Hettitisch en Luwisch en het Hurritisch, dit laatste ook in gebruik in Syrië).

In de loop van het eerste millennium v. Chr. (vanaf de Neo-Assyrische periode) werd het Akkadisch als spreektaal geleidelijk aan vervangen door het West-Semitische Aramees. Een belangrijke fase in dit proces was de Perzische overheersing omdat toen het Aramees als officiële kanselarijtaal werd aanvaard (daarom wordt het Aramees dat toen in gebruik was ook wel het Rijksaramees genoemd). Het grote voordeel van het Aramees tegenover het Akkadisch was zonder twijfel dat Aramees met een alfabetisch schrift werd geschreven, een aanzienlijke vereenvoudiging ten opzichte van het ingewikkelde spijkerschrift. Tijdens de hellenistische periode was het Akkadisch als spreektaal waarschijnlijk uitgestorven ten voordele van het Aramees, maar als schrijftaal werd het toch nog altijd gebruikt. Dit is een groot geluk voor onze historische kennis van deze periode want er zijn heel wat Akkadische spijkerschrifttabletten bewaard gebleven, terwijl de Griekse en Aramese documenten niet tot ons zijn gekomen omdat deze traditioneel op veel vergankelijker materiaal (papyrus en perkament) werden geschreven. De enige resten die we hiervan nog hebben zijn de ringen in klei, de zogenaamde bullae, die rond de opgerolde en met touwen vastgebonden papyri en perkamenten werden geschoven om deze te verzegelen. Op de zegelafdruk en een occasionele aanduiding van de inhoud van het document na, hebben we hierover dus geen enkele informatie. Vanaf de eerste eeuw v. Chr. stierf na het Akkadisch ook het spijkerschrift een stille dood. Uiteindelijk werd het enkel nog in de wetenschap aangewend (in de astronomie) en het laatste gedateerde exemplaar werd vervaardigd in 75 n. Chr.

Wat werd er in Mesopotamië zoal op spijkerschrifttabletten geschreven en waarover zijn we bijgevolg geïnformeerd? Alles wat wij op papier zouden zetten werd in Mesopotamië op kleitabletten genoteerd omdat dit het voornaamste beschrijfbaar materiaal was. Dit gaat met andere woorden van eenvoudige notities, brieven (met enveloppen!), contracten, afrekeningen, kwitanties, economische documenten, koninklijke edicten, wetsteksten, uitspraken van de rechtbank, religieuze liederen en rituelen, omenteksten, geneeskundige traktaten en plantenrecepten, kookboeken, woordenboeken (eerder verklarende

woordenlijsten of lijsten met verschillende talen), wiskundige problemen, astronomische en astrologische literatuur tot literaire hoogstandjes (bij voorbeeld het Gilgamešepos).

Hierbij mag men niet uit het oog verliezen dat sommige genres van teksten zeer goed vertegenwoordigd zijn, terwijl andere uiterst zelden voorkomen. Bovendien zijn sommige periodes veel beter gedocumenteerd dan andere en komen sommige steden en regio's beter uit de verf dan andere. Vaak heeft dit met toeval en vondstomstandigheden te maken. Zo hebben we een enorm aantal economische documenten uit de Ur III periode, terwijl dezelfde documenten uit Babylonië tussen het einde van de Kassitische periode en het begin van het Neo-Babylonische rijk uiterst zeldzaam zijn.

Voor de Neo-Babylonische en Achaemenidische periode hebben we uit Babylon bijna uitsluitend documenten uit privé-archieven, terwijl de steden Sippar en Uruk via duizenden tabletten een goed inzicht geven in de tempeladministratie. Uit Sippar en Uruk zijn dan weer extreem weinig gegevens uit privé-archieven bekend. Voor de hellenistische periode is de situatie net omgekeerd: uit Babylon hebben we vrijwel enkel het tempelarchief en uit Uruk zijn bijna uitsluitend privé-contracten bewaard gebleven. Voor de reconstructie van de hellenistische geschiedenis zijn we enkel over Babylon en Uruk behoorlijk geïnformeerd, terwijl uit de andere steden slechts een handvol spijkerschrifttabletten bewaard gebleven is. Wanneer een dergelijk corpus met een dergelijke ongelijke verdeling van de bronnen de basis van de historische reconstructie vormt moet altijd een zekere voorzichtigheid aan de dag gelegd worden bij het formuleren van conclusies, vooral wanneer men tot de slotsom komt dat iets onbekend was in Mesopotamië: het argumentum e silentio is in deze omstandigheden altijd gevaarlijk.

1.4 Opgravingsgeschiedenis van Mesopotamië

1.4.1 De eerste ontdekkingsreizigers

Middeleeuwse Arabische geleerden zoals Ibn Khaldun (en inderdaad sommige oud Mesopotamische heersers zelf) waren bezig met vragen over de oorsprong van de beschaving in Mesopotamië, maar nadien, gedurende de lange periode van de Osmaanse overheersing in het Nabije Oosten, nam die interesse af. Beschrijvingen van de vervallen tells van Mesopotamië waren enkel door het werk van reizigers zoals Rabbi Benjamin van Tudela in de 12e eeuw, Pietro de Valle in de 17e eeuw en Carsten Niebuhr in de 18e eeuw toegankelijk voor de westerse wereld. Pas in de 19e eeuw begon de archeologie zich te ontwikkelen als een wetenschappelijke discipline.

1.4.2 Onderzoek in de 19e eeuw

Ten tijde van de ondergang van het Ottomaanse rijk en de groei van Europese politieke belangstelling voor het Midden-Oosten begonnen diplomaten, ontdekkingsreizigers en avonturiers de wereld van het Oude Mesopotamië te herontdekken. Eén van de eerste om publieke belangstelling in de oudheden van het Nabije Oosten te stimuleren was Claudius James Rich, die de heuvels van Babylon, Nineveh en Persepolis onderzocht als medewerker van de Britse Oost-Indische Compagnie in Bagdad. Zijn publicaties, *Memoir on the Ruins of Babylon* (1815) en *Second Memoir on Babylon* (1818) en een tentoonstelling in het British Museum van de artefacten die hij had verzameld tijdens zijn reizen, bracht Mesopotamische antiquiteiten onder de Europese aandacht. De opwinding die gepaard ging met Rich's ontdekkingen werd gevolgd door de eerste opgravingen in Nineveh in 1842 en Khorsabad in 1843 door Paul Émile Botta, de Franse consul in Mosul. Om niet onder te doen voor de steeds groter wordende collectie Mesopotamische antiquiteiten die naar het Louvre gebracht werden, begon Austen Henry Layard opgravingen in Nimrud, gesponsord door de Britse ambassadeur in Istanbul, Sir Stratford Canning. Zo kon het British Museum ingericht worden met prachtige Assyrische reliëfs, teksten, en beeldhouwkunst. Layard's *Nineveh and its Remains* (1849 en 1851) was een instant bestseller, en spijsde de opwinding van het Europese publiek voor het Oude Mesopotamië.

De eerste vondsten door Layard en Botta in Nineveh, Khorsabad en Nimrud genereerden een serie nieuwe opgravingen door andere geleerden: William Kennet Loftus in Uruk en Larsa, Jules Oppert in Kish, John Taylor in Ur en Eridu, Victor Place in Nineveh, en Henry Creswicke Rawlinson in Borsippa. De vroegste fase van de archeologie van het Nabije Oosten viel samen met een verhoogde academische belangstelling voor het schrift en de talen van Mesopotamië. Rawlinson, die het werk van Georg Grotefend uit 1802 kopieerde, ontcijferde in 1837 het spijkerschrift op de drietalige Bisitun inscriptie. Geleerden spendeerden de volgende twintig jaar aan de vertaling en analyse van de teksten uit Nineveh en andere sites. In 1857, produceerden Henry Creswicke Rawlinson, Edward Hincks, Jules Oppert en William Henry Fox Talbot onafhankelijk van elkaar identieke vertalingen van een tekst uit Assur, en bevestigden de ontcijfering van het Akkadisch.

De Krimoorlog beëindigde de archeologische werkzaamheden in het Nabije Oosten, maar de ontdekking in 1872 van een Mesopotamische overstromingsmythe uit de collectie van teksten uit Nineveh door George Smith bracht een hernieuwde interesse in het Oude Nabije Oosten teweeg. Tussen 1878 en 1882, voerde Hormuzd Rassam, een student van Layard, uitgebreide opgravingen uit in Nineveh, Nimrud, Balawat, Babylon, Borsippa en Sippar. Ernest de Sarzec, de Franse viceconsul in Basra begon een lange reeks opgravingen in Girsu in 1877. Vanuit de Universiteit van Pennsylvania, werd de Amerikaanse aanwezigheid in de archeologie van het Nabije Oosten een feit: Hermann Hilprecht, J. P. Peters, en J. H. Haynes onderzochten de site Nippur in 1887. De publieke aantrekkingskracht van de archeologie van het Nabije Oosten leidde in de 19e eeuw echter ook tot plunderingen, om zo Mesopotamische antiquiteiten te verkopen voor winst. In 1888, werd Wallis Budge, er door het British Museum op uit gestuurd naar Bagdad om de plotselinge verschijning van spijkerschrift tabletten op de internationale kunstmarkt te onderzoeken. In het volgende jaar kocht hij verschillende tabletten, meestal van de bewakers en opgravers die eerder met Rassam hadden gewerkt.

1.4.3 Archeologie wordt een wetenschap

In 1899 begonnen de Duitse opgravingen in Babylon door de *Deutsche Orient-Gesellschaft*; er begon een nieuw tijdperk voor de archeologie: het werd een wetenschappelijke discipline. Het werk in Babylon werd geleid door Robert Koldewey, die een revolutie teweeggebracht in de techniek van het opgraven van leentichel architectuur, het primaire bouw materiaal van Mesopotamië. Aan het begin van de 20e eeuw, droegen Koldewey (die later in Borsippa en Fara zou werken), en zijn opvolgers, waaronder Walter Andrae (die Assur opgroef), bij tot een wetenschappelijke benadering van de archeologie van Mesopotamië, en zij kregen de reputatie van wetenschappers die nauwgezette aandacht hadden voor stratigrafie en architectuur.

Na een onderbreking tijdens Wereldoorlog I, keerden Europese en Amerikaanse archeologen terug naar Irak en begonnen de systematische methoden – die de Duitse archeologie aan het begin van de eeuw had gekenmerkt – verder te ontwikkelen. De ‘techniek’ van het moedwillig zoeken naar tabletten en aantrekkelijke artefacten om tentoon te stellen in musea werd vervangen door een methode die erop gericht was om de ontwikkeling van een site doorheen de tijd en de context van de materiële cultuur effectief te begrijpen. Veel van deze veranderingen in de archeologische normen was het resultaat van de invloed van Gertrude Bell, die aan het hoofd stond van de *Iraqi Antiquities Service* onder het Britse mandaat, en die de krachtige figuur was achter de oprichting van het Irak Museum. Opgravingsvergunningen werden nu uitdrukkelijk beperkt tot één locatie, vereisten dat archeologen te werk gingen volgens de strenge normen vastgelegd door Bell en de Dienst voor Oudheden, en eisten dat de meerderheid van de vondsten in de Iraakse nationale collectie bleven.

De archeoloog die het beste voorbeeld was van de nieuwe normen die gemeengoed werden in de jaren ‘20 was Leonard Woolley. Net zoals Layard de publieke belangstelling voor de oudheden van Mesopotamië geprikkeld had in de 19e eeuw, trokken de opgravingen van Woolley in Ur opnieuw de aandacht naar het

oude Irak. Tussen 1922-1934 groef Woolley de Oud-Babylonische, de Ur-III, de Vroeg-Dynastische en de prehistorische lagen van deze site op. Zijn meest sensationele ontdekkingen kwamen van de rijkelijk ingerichte Sumerische koninklijke begraafplaats, en de bijhorende 'Great Death Pit'.

Woolley speelde ook een rol in het opstellen van de chronologie van de Mesopotamische prehistorie. Zijn werk in Tell al' Ubaid en Nineveh, samen met dat van een Duits team in Uruk, van Stephen Langdon in Jemdet Nasr, van Max von Oppenheim in Tell Halaf, van Max Mallowan in Nineveh, Arpachiya, Tell Brak en Chagar Bazar, van Ephraim Speiser in Tepe Gawra, van Ernst Herzfeld in Hassuna, en van Seton Lloyd en Fuad Safar in Samarra leidde tot een op aardewerk gebaseerde historische sequentie van Mesopotamië, van de Halaf periode tot aan de Vroeg-Dynastische periode.

In de jaren 30 stuurde het Oriental Institute van de Universiteit van Chicago onder het directeurschap van James Henry Breasted, een team uit om diverse sites in de Diyala regio in Irak te onderzoeken. Opgravingen door Henri Frankfort, Pinhas Delougaz, Thorkild Jacobsen en Seton Lloyd in Tell Asmar, Khafaje en Tell Agrab resulteerden in een brede kennis van de Vroeg-Dynastie periode. In de tijd voor de Tweede Wereldoorlog werd ook het veldwerk van de Duitsers verder gezet in Uruk, en er ontwikkelde zich een nieuwe interesse voor sites in Syrië, met inbegrip van het oude Mari, opgegraven door André Parrot.

1.4.4 Na de Tweede Wereldoorlog

In het midden van de 20e eeuw, bleken de vooruitgangen en ontwikkelingen in andere takken van de wetenschappen ook nuttig voor archeologen. C14-datering, uitgevonden in 1949, wakkerde het onderzoek in de Paleolithische en Vroege-Neolithische periode van het Nabije Oosten aan. Een pionier van het interdisciplinair onderzoek naar de overgang naar landbouw was Robert Braidwood, wiens onderzoek van Jarmo en andere sites langs de 'heuvelachtig flanken van de vruchtbare halve maan', ook de analyse van plantaardige resten en dierlijke beenderen omvatte. In de jaren 1950, identificeerden Ralph en Rose Solecki zelfs vroegere nederzettingen in dit gebied, in de Shanidar grot en de site van Zawi Chemi Shanidar.

De technieken van grootschalige archeologische onderzoeken, voor het eerst geïntroduceerd door het team van het Oriental Institute in de jaren 1930, werden verfijnd en verbeterd door Thorkild Jacobsen en Robert McC. Adams in de jaren 1960. Het succes van dit onderzoek was duidelijk in de reconstructie van de oude natuurlijke en menselijk-geproduceerde omgeving, en in de reconstructie van veranderende nederzettingenpatronen in grote gebieden over enorme tijdspannes. Gedurende de jaren 1950, 1960 en 1970, werd het werk in de grote historische en prehistorische sites van Mesopotamië voortgezet. Opgravingen door buitenlandse en Iraakse teams continueerden in de naoorlogse periode; o.a. in Uruk, Nimrud, Khorsabad, Aqar-Quf, Eridu, Abu Salabikh, Tell es-Sawwan, Yarim Tepe en anderen.

Tegen het einde van de late jaren 1970, richtten de archeologen zich meer en meer op reddingsoperaties; het opgraven van sites die werden bedreigd door verwoesting door dambouwactiviteiten in Turkije, Syrië

en Irak. Tijd en financiële beperkingen lieten slechts beperkte opgravingen toe. Deze projecten onthulden een groot aantal kleine en grotere sites in Boven- en Beneden-Mesopotamië langs grote delen van de Tigris, Eufraat, Khabur en Balikh valleien.

1.4.5 Politieke omwentelingen en archeologie in Mesopotamië

In 1979 sloot de Iraanse revolutie dat land voor buitenlandse archeologen, die hun activiteiten verplaatsten naar Irak (zelfs tijdens de oorlog tussen Iran en Irak), Syrië en Zuidoost-Turkije. Hoewel Iraakse archeologen de afgelopen decennia hebben opgegraven in hun land, staan buitenlandse opgravingen in Irak op een laag pitje sinds het begin van de Golfoorlog in 1990. Het resultaat is een toename van onderzoek in Syrië en Turkije, evenals nieuw kennis over de ontwikkeling van culturen in wat eerder als randgebieden van Mesopotamië aanzien werden. De resultaten van deze nieuwe projecten zijn gebruikt in de her-analyse van vroeger werk in Irak en vormen de basis voor herinterpretaties van belangrijke historische periodes, zoals de *Uruk-expansion*.

1.4.6 De archeologie van het Nabije Oosten aan het begin van het millennium

Technologische vooruitgang in de afgelopen decennia hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de methodologie, vooral op het gebied van archeologische surveys. De beschikbaarheid van satellietbeeldbewerking en GIS-softwaretoepassingen, samen met ondergrond-onderzoeksmiddelen zoals radar, magnetometrie en soortelijke methoden vergroten het potentieel van klein- en grootschalige surveys aanzienlijk.

In 2003, na de invasie van Irak, resulteerde de plundering van het Iraakse Museum in het verlies van duizenden documenten en artefacten die de vrucht van 150 jaar archeologie in Mesopotamië waren. Niet alleen het verlies van de objecten in musea, maar ook de plundering van archeologische sites zullen zonder twijfel een desastreuus effect hebben op de toekomst van het archeologische onderzoek in het Nabije Oosten.